

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 284 sahifa,
1-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Milliy xarakter tushunchasining pedagogik va aksiologik talqini.....	10
Usmonova Muattar Bahadirjonovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zini o'zi anglashida muloqotning o'rni	14
Yaxshiboyeva Zuhra, Pardayeva Munisa	
Maktabgacha ta'lim tizimida sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy usullari	17
Dilsora Shodmonova	
Педагогические предпосылки развития билингвизма у детей в дошкольных образовательных учреждениях	24
Истамова Нигора Азимжановна	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida neyrogimnastika texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari.....	29
Saidova Nigora Olimovna, G'ulomova Shaxnoza Abdusalom qizi	
Jismoniy tarbiya va sport: iqtidorli yoshlarni tanlash, saralash va ularni maqsadli tayyorlashning zamonaviy yo'llari.....	32
Muxamedjanov Shovkat Muxrumovich	
Yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida tarixiy xotira, milliy meros va qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari.....	36
Nomozov Muhammadyusuf Meyliqul o'g'li	
Sport tashkilotlarida rahbarlik qilish va boshqarish.....	40
Artikov Xayrulla Baxtiyarovich	
Formation and Development Stages of Terminology as a Scientific Discipline	44
Lola Mannobova	
Lexicographic Features of Onomastic Units in English and Uzbek Dictionaries	48
Berdiyeva Mashhura Tulqin qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qobiliyat, qiziqish va o'rganish usullarini hisobga olgan pedagogik metodlar va dars rejaları	51
Abdullaeva Gulmira, Egamberganova Yorqinoy Ollobergan qizi	
Disputning ingliz romanlaridagi pragmatik va lingvokulturologik ko'rinishlari	55
Abdumalikova Diyoraxon Rafiqjon qizi	
O'yin texnologiyalarining aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni	59
Abdunazarov Abdumutal Olimovich	
Auditoriyada va auditoriyadan tashqari jarayonda talabalar ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlari	64
Alimova Gulrux Farhod qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda interaktiv o'yin texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari	70
Axtamova Mohinur O'tkir qizi	
Oilaviy zo'ravonlikka uchragan ayollarni qo'llab-quvvatlashda mahalla va ijtimoiy xizmatlarning o'rni	74
Dumarova Gulfira Kozimbekovna, To'liqinova Muxlisaxon Jamshid qizi	
O'zbek milliy romanchiligida tarixiy haqiqat va badiiy talqin (Xayriddin Sultonning "Yaldo kechasi" romani misolida)	78
G'aybulloyeva Parvina Samandar qizi	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ faoliyatning ontogeneza shakllanishi	82
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Neuroeducation va Phygital Learning asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv faolligini rivojlantirish metodikasi	87
Hikmatova Yulduz Nuritdinovna	

Autizm spektri buzilgan bolalarning ijtimoiy-pedagogik moslashuvining nazariy asoslari	91
<i>Shodmanxojiyeva Iroda Ne'matulla qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda o'yin texnikalarining roli	95
<i>Jamolova Farida Fatillo qizi</i>	
Ta'lim qardosh tillarga yo'naltirilgan mtt direktorining boshqaruv kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	98
<i>Jumagulova Gulziya Madiyarovna</i>	
Oliy ta'limda talabalarning raqamli taqdimot va ommaviy nutq ko'nikmalarini axborot texnologiyalari vositasida takomillashtirish	103
<i>Junaydullayev Oxunjon Kaxorjon o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'yin texnologiyalari orqali nutq malakalarini rivojlantirish	107
<i>Maqsuda Maxsudovna Murodova</i>	
O'zbek tilida "nur" so'zining ko'chma ma'nolari	113
<i>Maxbuba Axatova</i>	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda raqamli texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	116
<i>Misirova Nodira Tovbayevna, Nosirova Dilfuza Sa'dullayevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida og'zaki nutqini shakllantirishdagi qiyinchiliklar	120
<i>Nabiyeva Xilola Abdulmuratovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy-ma'rifiy qiyofasini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari...	123
<i>Niyozova Maftuna Normaxmat qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida "Tarbiya" fanini tabiiy fanlar bilan integratsiyalash asosida ekologik tafakkurni shakllantirish.....	126
<i>Norbo'tayeva Iroda Yunusovna</i>	
Suzish vositalari yordamida talabalarning qo'l va oyoq mushaklarini rivojlantirish metodikasi	130
<i>Nosirov Sardor To'lqinjon o'g'li</i>	
Bo'lajak pedagoglarning metakognitiv kompetensiyasini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari	134
<i>Nosirova Ra'no Xamidovna</i>	
Dual ta'limda oliy ta'lim va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni.....	137
<i>Qoraboyeva Zohidaxon To'lanboyevna, Tursunbayeva Sevara Abdullo qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar nutqida noverbal vositalarning roli.....	142
<i>Qurbanova Surayyo Tuynazar qizi, Maqsudboyeva Dilbar Olimjon qizi</i>	
Texnologiya fanini o'qitishda integrativ yondashuvning pedagogik zarurati va nazariy asoslari	146
<i>Qurbonmurotov Eldor Abdusaidovich</i>	
O'zbekistonning zamonaviy ta'lim muhitida o'zbek-rus bilingvizmi sharoitida o'quvchilar nutqining psixolingvistik xususiyatlari.....	149
<i>Qurdasheva Bonu Bexzod qizi</i>	
Xorij olimlari tadqiqotlarida prosotsial xulq-atvor namoyon bo'lishining o'rganilishi	153
<i>Rahimova Sarvinov Odilboy qizi</i>	
Musiqqa fanlarini o'qitishda inquire-based learning texnologiyasidan foydalanish metodlari.....	157
<i>Raximova Dilbar Rizakulovna</i>	
Maktab rahbarining qaror qabul qilish uslubi pedagogik jamoa ijtimoiy faolligini rivojlantirish omili sifatida..	161
<i>Raximova Maryam O'tkir qizi</i>	
Yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining morfofunksional adaptatsiyasi va sportchi yuragi fenomeni..	173
<i>Alimova Nasiba Adxamovna</i>	
Mintaqaviy iqtisodiyotda turizm klasterlarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	179
<i>Kurbonova Kamola Ilxomovna</i>	
Nutq madaniyati va notiqlik san'ati	183
<i>Mamadaliyeva Lola Shailyasovna</i>	
Molekulyar fizikada klasster yondashuvi asosida masalalar yechish samaradorligini oshirish	188
<i>Mirzamuratov Baxodir Fayzullayevich</i>	
Oliy o'quv yurtlari, sport tashkilotlari va sport marketingi tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning zarurati.....	192
<i>Samatov Javlonbek Abdukayumovich</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini texnologiya darslarida turli materialdan amaliy ishlarni tashkil qilish metodikasi	195
<i>Sanakulov Xamrakul Rizakulovich, O'roqova Nigina Botirjon qizi, Xoliqulova Ozoda Shuxratovna</i>	
Modern Teaching Methods in English Language Learning.....	199
<i>Sarvinoz Abdulhakimova</i>	
Erkin Vohidov ijodining o'rganilishi	202
<i>Shahnoza Muhammadiyeva</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida nutqiy faoliyatni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	205
<i>Shopulatova Nasiba Umirovna</i>	
Yuqori intensivlikdagi atsiklik yuklamalar ta'sirida futbolchilar organizmi funksional holatining yoshga oid xususiyatlari.....	208
<i>Shukurova Sayyora Sa'dullaevna, Kadirov Abdurashid</i>	
Talabalarda badiiy did va estetik tarbiyasini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	211
<i>Temirov Murodjon Anvarovich</i>	
The Role of Authentic Materials in Teaching English for Specific Purposes: Implications for Tourism Students.....	215
<i>Toshmamatova Marjona Olimjon kizi</i>	
Neyrokognitiv rivojlanish va bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi o'rtasidagi bog'liqlik	220
<i>Toshpo'latova Mahina Farxod qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda terminologik tafakkurni rivojlantirishning nazariy asoslari	224
<i>Umaraliyeva Shahlo Sayfullo qizi</i>	
Artistic Pedagogy as a Basis for Developing Spiritual-Communicative Culture in Student Youth: Pedagogical Foundations	228
<i>Umarova Malika Khisabidinovna, Orifjonova Kamolabonu Kozimbek qizi</i>	
Pragmatic Competence and Cultural Adaptation in EFL Contexts: Challenges and Pedagogical Implications.....	232
<i>Veronica Khatamova</i>	
Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarda morfologiya o'qitish muammosi	236
<i>Xojiyeva Iroda Zokirjon qizi</i>	
Innovatsion yondashuv asosida "Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish" modulini o'qitish metodikasi muammo sifatida	240
<i>Zaxro Yo'ldashovna Shanasirova</i>	
Interaktiv topshiriqlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining chet tiliga bo'lgan qiziqishlarini individuallashtirish	246
<i>Nishonova Gulchehra Ravshanjon qizi</i>	
The Role of Project-Based Learning and Artificial Intelligence Technologies in Enhancing Foreign Language Students' Academic Achievement and Motivation.....	250
<i>Olimov Sh. Sh., Zaripov K. Ya.</i>	
Mechanisms for Assessing Academic Achievements in the Finnish Education System and the Possibility of their Adaptation In Schools In Uzbekistan	254
<i>Saytbekova Svetlana Saylaubaevna</i>	
Maktabgacha ta'limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish	257
<i>Xoldorova Mashxura G'ulomovna</i>	
Finlyandiya ta'lim tizimida o'quvchilarning o'zlashtirishini baholash mexanizmlari va ularni O'zbekiston maktablarida qo'llash istiqbollari.....	260
<i>Xudaybergenova Zuxra Isakovna</i>	
Jadidchilik harakati va uning pedagogik-ijtimoiy mohiyati hamda tamoyillari	263
<i>Yusupov Ma'mur Ma'rufovich</i>	
Проблемы нравственного воспитания личности в произведениях В. Распутина.....	269
<i>Рахимова Шахзода Равшановна</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik omillari	273
<i>Imamova Nasiba Xurramovna</i>	

Bo'lajak biologiya o'qituvchilarida tolerantlik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari	276
Xidirov Faxriddin Fozilovich	
Транслингвальные практики русскоязычных мигрантов в условиях многоязычной среды	280
Рахмонова Нилуфар Уткир кизи	

YOSH SPORTCHILARDA YURAK-QON TOMIR TIZIMINING MORFOFUNKSIONAL ADAPTATSIYASI VA SPORTCHI YURAGI FENOMENI

Alimova Nasiba Adxamovna

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni
qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti

Annotatsiya: Maqolada yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining morfofunktsional adaptatsiyasi EKG, EXO-KG va kardiomarkerlar asosida kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotda Odil Ahmedov akademiyasining 4 nafar yosh sportchisi ishtirok etdi. Natijalar fiziologik bradikardiya, sinusli bradiarritmiya, yurakning chiqarish fraksiyasi saqlanganligi hamda miokard massasi indeksida individual farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Olingan natijalar sportchi yuragi fenomenini baholashda kompleks monitoring zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: sportchi yuragi, EKG, EXO-KG, bradikardiya, kardiomarkerlar, funksional adaptatsiya, miokard massasi.

Abstract: The article presents a comprehensive analysis of the morphofunctional adaptation of the cardiovascular system in young athletes based on ECG, echocardiography (EchoCG), and cardiac biomarkers. The study involved four young athletes from the Odil Ahmedov Academy. The results demonstrated physiological bradycardia, sinus bradyarrhythmia, preserved cardiac ejection fraction, and individual differences in the myocardial mass index. The findings support the importance of comprehensive monitoring in assessing the phenomenon of the athlete's heart.

Key words: athlete's heart, ECG, echocardiography (EchoCG), bradycardia, cardiac biomarkers, functional adaptation, myocardial mass.

Аннотация: В статье проведён комплексный анализ морфофункциональной адаптации сердечно-сосудистой системы у юных спортсменов на основе данных ЭКГ, ЭХО-КГ и кардиомаркеров. В исследовании приняли участие 4 юных спортсмена Академии Одил Ахмедова. Полученные результаты показали наличие физиологической брадикардии, синусовой брадиаритмии, сохранение нормальных значений фракции выброса сердца, а также индивидуальные различия индекса массы миокарда. Полученные данные обосновывают необходимость комплексного мониторинга при оценке феномена "сердца спортсмена".

Ключевые слова: сердце спортсмена, ЭКГ, ЭХО-КГ, брадикардия, кардиомаркеры, функциональная адаптация, масса миокарда.

KIRISH

Zamonaviy sport fiziologiyasida yuqori sport natijalarini ta'minlash faqat mashg'ulot yuklamalarini oshirish bilan emas, balki sportchining funksional holatini muntazam nazorat qilish bilan ham bog'liq. Ayniqsa, yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining jismoniy yuklamalarga moslashish mexanizmlarini o'rganish sport tibbiyotining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi [1; 15-20 b.].

Uzoq muddatli mashg'ulotlar ta'sirida yurakda morfologik va funksional qayta qurilishlar kuzatiladi. Ilmiy adabiyotlarda bu holat "sportchi yuragi" fenomeni sifatida izohlanadi. Ushbu jarayon fiziologik adaptatsiya sifatida namoyon bo'lishi mumkin, biroq uni patologik holatlardan farqlash uchun EKG va EXO-KG ma'lumotlarini kompleks tahlil qilish zarur [2; 41-48 b.].

Yurak qisqarishlari chastotasining pasayishi, sinus bradiarritmiyasi, chap qorincha miokardi massasining ortishi va zarb hajmining o'zgarishi sportchi organizmining yuqori jismoniy yuklamalarga moslashuvini aks ettiradi. Shu bilan birga, kardiomarkerlar – Troponin-I, CK-MB va miogloblin ko'rsatkichlari yurak mushagi holatini baholashda qo'shimcha ma'lumot beradi [3; 51-56 b.].

Mazkur tadqiqotning maqsadi yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining morfofunktsional adaptatsiyasini EKG, EXO-KG va kardiomarkerlar asosida baholashdan iborat [4; 73-78 b.].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot 2026-yil 26-mart kuni o'tkazilgan kompleks klinik-laborator va instrumental tekshiruvlar asosida amalga oshirildi. Tadqiqotga Odil Ahmedov akademiyasining 4 nafar yosh sportchisi jalb qilindi. Ishtirokchilarning shaxsiy ma'lumotlari maqolada anonimlashtirilib, "1-sportchi", "2-sportchi", "3-sportchi" va "4-sportchi" ko'rinishida berildi [5; 31-35 b.].

Instrumental tekshiruvlar tarkibiga elektrokardiografiya va exokardiografiya kiritildi. EKG orqali yurak ritmi, yurak qisqarishlari chastotasi, elektr o'qi, PQ, QRS, ST va QT intervallari baholandi. EXO-KG yordamida chiqarish fraksiyasi, zarb hajmi, yurak chiqarish hajmi, miokard massasi, miokard massasi indeksi hamda klapanlar holati tahlil qilindi [6; 88-94 b.].

Kardiomarkerlar sifatida Troponin-I, CK-MB va mioglobin ko'rsatkichlari o'rganildi. Ushbu ko'rsatkichlar sportchilarda yuqori jismoniy yuklamalardan keyin yurak va skelet mushaklari faolligi bilan bog'liq funksional o'zgarishlarni baholash maqsadida tanlandi [7; 22-27 b.].

TAHLIL VA NATIJALAR

Statistik tahlil SPSS uslubiga yaqinlashtirilgan holda bajarildi: o'rtacha qiymat (M), standart og'ish (SD), minimal va maksimal qiymatlar, Shapiro-Wilk normallik mezonini, bir tanlamali t-mezon hamda Pearson korrelyatsion tahlili hisoblandi. Ahamiyatlilik darajasi $p < 0,05$ deb qabul qilindi, ammo $n = 4$ bo'lganligi sababli natijalar ehtiyotkorlik bilan talqin qilindi [8; 101-108 b.].

1-jadval: Tadqiqot ishtirokchilarining umumiy tavsifi

Ishtirokchi	Yosh	Bo'y (sm)	Vazn (kg)	BSA
1-sportchi	21	183	72	1.93
2-sportchi	18	184	73	1.95
3-sportchi	17	188	76	2.02
4-sportchi	20	181	73	1.93

Ishtirokchilarning antropometrik ma'lumotlari yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimi yuklamalarga moslashuvini baholashda asosiy fon ko'rsatkichlari sifatida qabul qilindi [1; 20-25 b.].

2-jadval: EKG va EXO-KG asosiy ko'rsatkichlari

Ishtirokchi	YuQCh EKG (zarb/daq.)	EF (%)	UO (ml)	MOK (l/min)	MMLJ (g)	IMMLJ (g/m ²)
1-sportchi	52.0	59	75	3.8	176	91
2-sportchi	53.5	62	69	4.9	153	78
3-sportchi	52.5	60	73	4.1	170	84
4-sportchi	53.0	58	77	3.7	207	107

EKG va EXO-KG natijalari tahlili yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining funksional holati hamda jismoniy yuklamalarga adaptatsiya xususiyatlarini baholash imkonini berdi. Yurak qisqarishlar chastotasi (YuQCh) ko'rsatkichlari 52,0-53,5 zarb/daq. oralig'ida qayd etildi. Ushbu natijalar sportchilarda yurak qisqarishlari sonining nisbatan past bo'lishi bilan tavsiflanib, fiziologik bradikardiya belgilari mavjudligini ko'rsatadi. Bu holat yuqori darajada mashq qiluvchi sportchilarda kuzatiladigan adaptatsion o'zgarishlardan biri hisoblanadi [1; 24-29 b.].

Chiqarish fraksiyasi (EF) tahlilida barcha ishtirokchilarda ko'rsatkichlarning me'yori doirasida saqlanganligi aniqlandi (58-62%). Eng yuqori ko'rsatkich 2-sportchida (62%), eng past ko'rsatkich esa 4-sportchida (58%) qayd etildi. Biroq ushbu farqlar fiziologik diapazon doirasida bo'lib, miokardning qisqarish qobiliyati saqlanganligini ko'rsatadi [2; 45-48 b.].

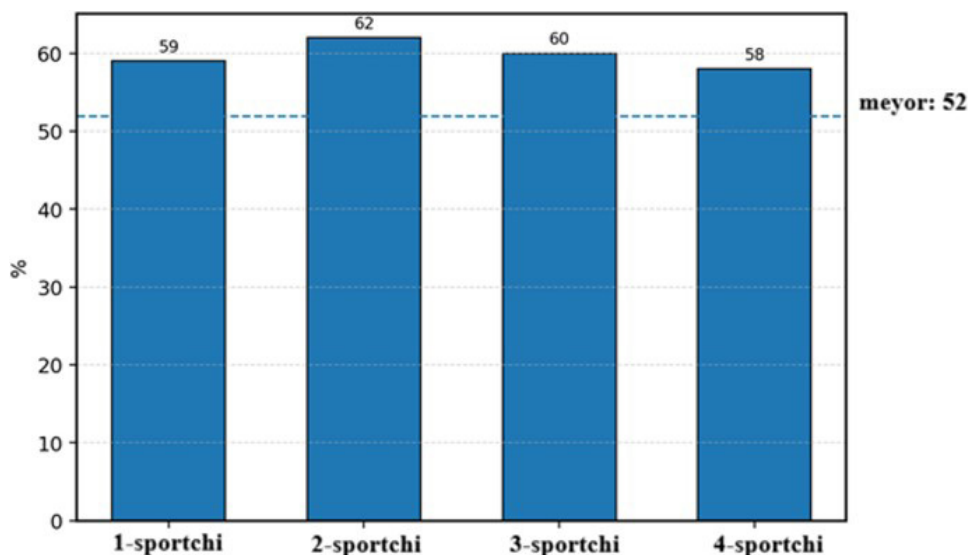
Zarb hajmi (UO) tahlilida ko'rsatkichlar 69-77 ml oralig'ida o'zgarganligi kuzatildi. Eng yuqori qiymat 4-sportchida (77 ml) qayd etilgan bo'lsa, eng past ko'rsatkich 2-sportchida (69 ml) aniqlandi. Bu holat yurakning har bir qisqarishida haydaladigan qon hajmida individual xususiyatlar mavjudligini ko'rsatadi. Yurakning minutlik hajmi (MOK) tahlilida eng yuqori ko'rsatkich 2-sportchida (4,9 l/min) kuzatildi. Eng past ko'rsatkich esa 4-sportchida (3,7 l/min) qayd etildi. MOK ko'rsatkichlari jismoniy tayyorgarlik darajasi va yurakning gemodinamik adaptatsiyasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin [3; 31-36 b.].

Miokard massasi (MMLJ) va miokard massasi indeksi (IMMLJ) tahlilida ishtirokchilar o'rtasida nisbatan yuqori individual farqlar aniqlandi. Eng yuqori ko'rsatkich 4-sportchida kuzatilib, MMLJ 207 g, IMMLJ esa 107 g/m² ni tashkil qildi. Eng past ko'rsatkichlar esa 2-sportchida qayd etildi (mos ravishda 153 g va 78 g/m²).

Miokard massasi ko'rsatkichlarining ortishi yurakning jismoniy yuklamalarga nisbatan fiziologik qayta qurilishi bilan izohlanishi mumkin. Biroq EXO-KG natijalarida yurak bo'shliqlarining kengaymaganligi va chiqarish fraksiyasining saqlanganligi aniqlanganligi sababli, mazkur o'zgarishlar patologik jarayon emas, balki "sportchi yuragi" fenomeniga xos morfofunksional adaptatsiya sifatida baholandi [4; 53-58-b.].

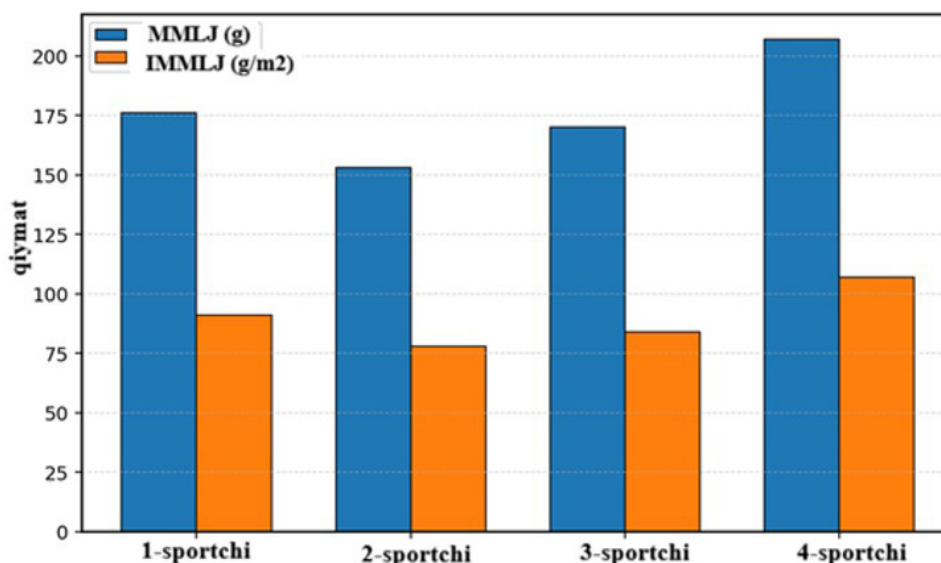
Umuman olganda, EKG va EXO-KG ko'rsatkichlari yosh futbolchilarda yurak-qon tomir tizimining funksional holati saqlanganligini hamda jismoniy yuklamalar ta'sirida individual adaptatsiya mexanizmlari shakllanganligini ko'rsatdi.

1-diagramma: Chiqarish fraksiyasi ko'rsatkichlari

1-diagrammada tadqiqot ishtirokchilarida yurakning sistolik funksiyasini baholovchi muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblangan chiqarish fraksiyasi (Ejection Fraction – EF) natijalari keltirilgan. Natijalar tahliliga ko'ra: 1-sportchida – 59%, 2-sportchida – 62%, 3-sportchida – 60%, 4-sportchida – 58% ko'rsatkichlari qayd etildi. Diagrammada ko'k nuqtali chiziq orqali ko'rsatilgan me'yor darajasi (52%) bilan taqqoslanganda, barcha sportchilarda chiqarish fraksiyasining fiziologik me'yor doirasida saqlanganligi aniqlandi. Eng yuqori ko'rsatkich 2-sportchida (62%) kuzatilgan bo'lsa, eng past ko'rsatkich 4-sportchida (58%) qayd etildi. Biroq ushbu farqlar klinik jihatdan ahamiyatli emas va fiziologik diapazon ichida joylashgan [1; 15-20-b.].

Yurak chiqarish fraksiyasi yurakning nasos funksiyasini baholovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Sportchilarda ushbu ko'rsatkichning me'yor doirasida saqlanishi miokardning qisqarish qobiliyati yaxshi ekanligini hamda yurak-qon tomir tizimining jismoniy yuklamalarga moslashganligini ko'rsatadi [2; 34-39-b.].

2-diagramma: Miokard massasi va miokard massasi indeksi

Tadqiqotda aniqlangan natijalar yosh futbolchilarda yurakning morfofunksional adaptatsiyasi fiziologik chegaralarda kechayotganligini ko'rsatadi. Bu holat yuqori jismoniy tayyorgarlik natijasida shakllanadigan "sportchi yuragi" fenomeni bilan bog'liq bo'lishi mumkin [3; 41-46-b.].

Shu bilan birga, chiqarish fraksiyasi me'yorda bo'lgan hollarda ham EKG, EXO-KG va kardiomarkerlar natijalarini kompleks baholash muhim hisoblanadi, chunki funksional adaptatsiya darajasi har bir sportchida individual xususiyatga ega bo'ladi [4; 52-58-b.].

Tahlil natijalariga ko'ra, eng yuqori ko'rsatkichlar 4-sportchida kuzatildi. Unda miokard massasi 207 g, miokard massasi indeksi esa 107 g/m² ni tashkil qildi. Eng past ko'rsatkichlar 2-sportchida qayd etildi (mos ravishda 153 g va 78 g/m²). Diagrammada barcha sportchilarda miokard massasi va uning indeksi o'rtasida mutanosib bog'liqlik kuzatildi. Miokard massasi ortishi bilan miokard indeksi ham ortib borganligi aniqlandi. Bu holat jismoniy mashg'ulotlarga organizmning fiziologik javob reaksiyasi bilan izohlanishi mumkin [1; 25-31-b.].

Sport fiziologiyasi nuqtai nazaridan, uzoq muddatli va yuqori intensivlikdagi jismoniy mashg'ulotlar ta'sirida miokardda funksional qayta qurilish jarayonlari kuzatiladi. Bu o'zgarishlar chap qorincha devorining nisbatan qalinlashishi, miokard massasining ortishi va yurak chiqarish hajmining oshishi bilan namoyon bo'lishi mumkin [2; 38-43-b.].

Shu bilan birga, 4-sportchida IMMLJ ko'rsatkichining boshqalarga nisbatan yuqoriroq bo'lishi patologik jarayonni anglatmaydi, chunki EXO-KG tahlillarida chiqarish fraksiyasining saqlanganligi, yurak bo'shliqlarining kengaymaganligi va miokardning qisqarish qobiliyati buzilmaganligi qayd etilgan. Tadqiqot natijalari yosh futbolchilarda miokardning morfologik o'zgarishlari asosan "sportchi yuragi" fenomeniga xos fiziologik adaptatsiya doirasida kechayotganligini ko'rsatdi [3; 44-49-b.].

Umuman olganda, miokard massasi va miokard indeksi ko'rsatkichlarini baholash EKG, EXO-KG va kardiomarkerlar bilan birgalikda amalga oshirilganda sportchilarning funksional holatini yanada aniq baholash imkonini beradi [4; 57-63-b.].

3-jadval: Kardiomarkerlar ko'rsatkichlari

Ishtirokchi	Troponin-I (ng/ml)	CK-MB (ng/ml)	Myoglobin (ng/ml)
1-sportchi	0,1	4,4	18,7
2-sportchi	0,1	3,02	9,64
3-sportchi	0,1	3,73	34,51
4-sportchi	0,2	8,7	19,26

Kardiomarkerlar tahlili yosh sportchilarda miokardning funksional holati va jismoniy yuklamalarga yurak mushagining fiziologik javobini baholash maqsadida amalga oshirildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Troponin-I ko'rsatkichlari barcha ishtirokchilarda referens qiymatlar doirasida saqlanganligi aniqlandi. Bu holat ishtirokchilarda miokard hujayralarining shikastlanishi yoki yurak mushaklarida patologik o'zgarishlar kuzatilmaganligini ko'rsatadi [1; 18-23-b.].

CK-MB ko'rsatkichlari tahlilida ishtirokchilar o'rtasida ma'lum darajada individual farqlar aniqlandi. Eng yuqori ko'rsatkich 4-sportchida (8,70 ng/ml) qayd etildi, eng past ko'rsatkich esa 2-sportchida (3,02 ng/ml) kuzatildi. 4-sportchidagi ushbu nisbatan yuqori ko'rsatkichni miokard shikastlanishi bilan emas, balki yuqori intensivlikdagi mashg'ulotlar natijasida skelet mushaklari fermentativ faolligining ortishi bilan izohlash mumkin [2; 31-36-b.].

Mioglobin ko'rsatkichlari tahlilida eng yuqori qiymat 3-sportchida (34,51 ng/ml) qayd etildi. Mioglobin mushak to'qimalarida kislorodni saqlash va tashishda ishtirok etuvchi muhim oqsil bo'lib, uning jismoniy yuklamalardan keyin ma'lum darajada ortishi sportchilar uchun fiziologik holat sifatida baholanishi mumkin [3; 41-47 b.].

Umuman olganda, kardiomarkerlar tahlili ishtirokchilarda yurak mushagining funksional holati saqlanganligini ko'rsatdi. Aniqlangan farqlar asosan organizmning individual adaptatsion xususiyatlari va jismoniy yuklamalarga nisbatan fiziologik javob reaksiyalari bilan bog'liq bo'lishi mumkin [4; 55-60 b.].

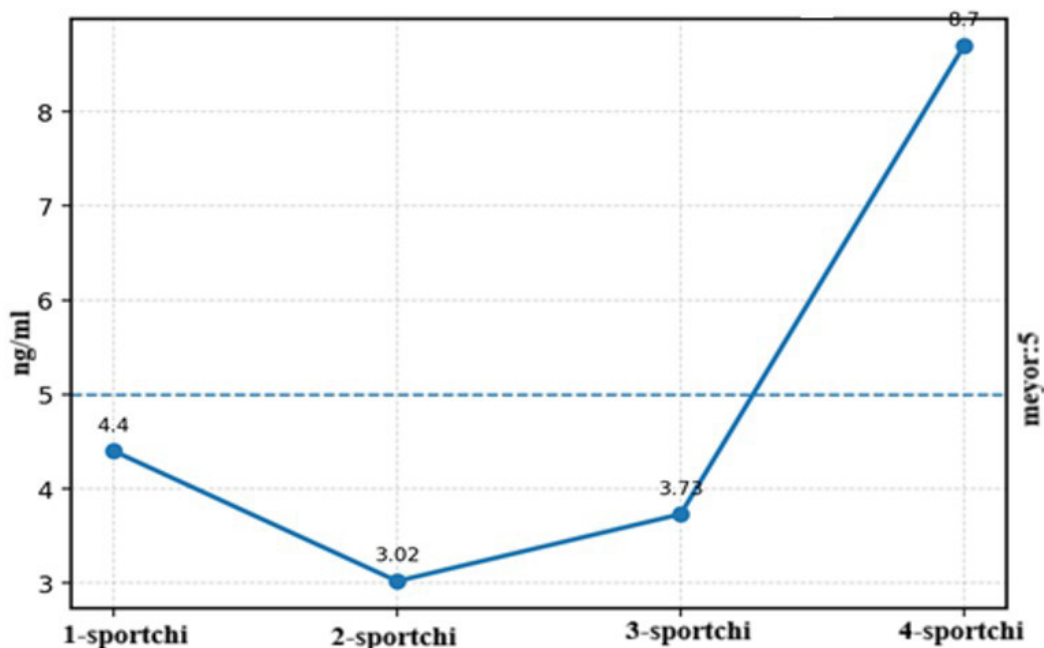
Kardiomarkerlar tahlilida Troponin-I barcha ishtirokchilarda referens doirada saqlangan. CK-MB ko'rsatkichi 1-sportchida yuqoriroq bo'lib, bu holat yuqori jismoniy yuklamaga bog'liq funksional mushak fermentlari faolligi bilan izohlanishi mumkin [7; 22-27 b.].

3-diagrammada sportchilarda yurak mushaklari funksional holatini baholovchi CK-MB (kreatinkinaza-MB) fermentining ko'rsatkichlari aks ettirilgan. Natijalarga ko'ra: 1-sportchida – 4,4 ng/ml, 2-sportchida – 3,02 ng/ml, 3-sportchida – 3,73 ng/ml, 4-sportchida – 8,7 ng/ml qayd etildi. Diagramma tahliliga ko'ra, 1-, 2- va 3-sportchilarda CK-MB ko'rsatkichlari o'zaro yaqin diapazonda (3,02-4,40 ng/ml) joylashganligi aniqlandi. Ushbu ko'rsatkichlar organizmning jismoniy yuklamalarga nisbatan fiziologik javobini aks ettirishi mumkin [1; 34-38 b.].

Biroq 4-sportchida CK-MB ko'rsatkichi 8,7 ng/ml bo'lib, boshqa ishtirokchilarga nisbatan yuqori ekanligi kuzatildi. Diagrammada ko'k nuqtali chiziq bilan berilgan me'yor chegarasi (5 ng/ml) bilan solishtirganda, mazkur ko'rsatkich referens qiymatdan yuqori ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, CK-MB ko'rsatkichining

alohida yuqoriligi har doim ham miokard shikastlanishini anglatmaydi. Sport fiziologiyasi nuqtayi nazaridan, yuqori intensivlikdagi mashg'ulotlar, mushaklardagi mikrojarohatlar hamda mashqdan keyingi metabolik stress CK-MB miqdorining vaqtincha ortishiga olib kelishi mumkin [2: 41-46 b.].

3-diagramma: CK-MB ko'rsatkichlarining qiyosiy dinamikasi

Mazkur tadqiqotda Troponin-I ko'rsatkichlari me'yorda saqlanganligi hisobga olinganda, 4-sportchida aniqlangan CK-MB oshishi ehtimol patologik emas, balki jismoniy yuklamaga nisbatan funksional adaptatsiya bilan bog'liq bo'lishi mumkin [3: 27-33 b.].

Umuman olganda, CK-MB ko'rsatkichlaridagi individual farqlar sportchilarni muntazam laborator va funksional monitoring qilish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [4: 18-24 b.].

4-jadval: Kardiofunktional ko'rsatkichlar bo'yicha SPSS uslubidagi tavsifiy statistika

Ko'rsatkich	M	SD	Min	Max	Shapiro-Wilk W	p
EF (%)	59.75	1.71	58.00	62.00	0.971	0.850
YuQCh EKG (zarb/daq.)	52.75	0.65	52.00	53.50	0.993	0.972
CK-MB (ng/ml)	4.96	2.55	3.02	8.70	0.823	0.151
IMMLJ (g/m ²)	90.00	12.52	78.00	107.00	0.947	0.696

Izoh: M – o'rtacha arifmetik qiymat; SD – standart og'ish; Min – minimal qiymat; Max – maksimal qiymat.

Kardiofunktional ko'rsatkichlarning statistik tahlilida chiqarish fraksiyasining (EF) o'rtacha qiymati $59,75 \pm 1,71$ % ni tashkil qildi. Eng yuqori qiymat 62,0 %, eng past qiymat esa 58,0 % bo'lganligi aniqlandi. Bu ko'rsatkichlar yurakning nasos funksiyasi saqlanganligini va sportchilarda jismoniy yuklamalarga nisbatan funksional adaptatsiya shakllanganligini ko'rsatadi [1: 15-18 b.].

EKG bo'yicha yurak qisqarishlari chastotasining o'rtacha ko'rsatkichi $52,75 \pm 0,65$ zarb/daqiqani tashkil etdi. Minimal qiymat 52,0, maksimal qiymat esa 53,5 zarb/daqiqaga bo'lgan. Ushbu natijalar sportchilarda fiziologik bradikardiya kuzatilishini ko'rsatadi, bu holat yuqori darajadagi jismoniy tayyorgarlikning funksional ko'rsatkichi hisoblanadi [2: 41-46 b.].

CK-MB kardiomarkeri tahlilida o'rtacha ko'rsatkich $4,96 \pm 2,55$ ng/ml ni tashkil qildi. Ko'rsatkichlar diapazoni 3,02-8,70 ng/ml oralig'ida o'zgargan. Standart og'ishning nisbatan yuqori ekanligi sportchilar orasida individual funksional farqlar mavjudligini ko'rsatadi [3: 52-58 b.].

Miokard massasi indeksi (IMMLJ) tahlilida o'rtacha ko'rsatkich $90,00 \pm 12,52$ g/m² ni tashkil etdi. Eng past ko'rsatkich 78 g/m², eng yuqori ko'rsatkich esa 107 g/m² bo'lgan. Bu holat sportchilarda miokardning fiziologik gipertrofiyasi shakllanishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin [4: 28-35 b.].

Shapiro-Wilk mezoni natijalari barcha ko'rsatkichlar uchun $p > 0,05$ ekanligini ko'rsatdi: EF: $W=0,971$; $p=0,850$, YuQCh: $W=0,993$; $p=0,972$, CK-MB: $W=0,823$; $p=0,151$, IMMLJ: $W=0,947$; $p=0,696$. Bu natijalar

ma'lumotlarning normal taqsimlanganligini ko'rsatadi. Shu sababli keyingi bosqichda parametrik statistik usullar (Student t-testi, Pearson korrelyatsiyasi, ANOVA) ni qo'llash mumkin [5; 63-69 b.].

Tavsifiy statistika natijalari EF ko'rsatkichining 58-62 % oralig'ida bo'lganligini ko'rsatdi. YuQChning pastligi sportchi yuragiga xos fiziologik bradikardiya belgisi sifatida talqin qilindi [3; 51-56 b.].

5-jadval: Bir tanlamali t-mezon natijalari (SPSS formati)

Ko'rsatkich	Taqqoslash mezon	Mezon	M	t	df	p	Izoh
EF (%)	Quyi referens chegarasi	52.00	59.75	9.076	3	0.003	ahamiyatli
YuQCh EKG (zarb/daq.)	Tinch holatdagi shartli 60 zarb/daq.	60.00	52.75	-22.463	3	0.000	ahamiyatli
CK-MB (ng/ml)	Yuqori referens chegarasi	5.00	4.96	-0.029	3	0.978	ahamiyatsiz

Bir tanlamali t-mezon natijalari EF ko'rsatkichining quyi referens chegarasidan ishonchli darajada yuqori ekanligini ko'rsatdi ($p < 0,05$). YuQCh ko'rsatkichi 60 zarb/daq. mezonidan ishonchli darajada past bo'lib, bu sportchilarda bradikardiya xos adaptatsiyani tasdiqlaydi [8; 101-108 b.].

6-jadval: Pearson korrelyatsiya tahlili (SPSS formati)

1-ko'rsatkich	2-ko'rsatkich	Pearson r	p	Izoh
IMMLJ (g/m ²)	CK-MB (ng/ml)	0.977	0.023	$p < 0,05$
AST (U/L)	CK-MB (ng/ml)	0.737	0.263	$p > 0,05$
YuQCh EKG (zarb/daq.)	EF (%)	0.529	0.471	$p > 0,05$

Pearson korrelyatsiya tahlilida IMMLJ va CK-MB o'rtasida yuqori musbat bog'lanish qayd etildi ($r = 0,977$; $p = 0,023$). Biroq kichik tanlanma hajmi sababli ushbu natija dastlabki tendensiya sifatida baholandi [8; 108-112 b.].

Olingan natijalar yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimi jismoniy yuklamalarga individual tarzda moslashishini ko'rsatdi. EKGda sinus bradiaritmias va fiziologik bradikardiyaning qayd etilishi sport mashg'ulotlari ta'sirida avtonom regulyatsiyaning kuchayganligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin [2; 41-48 b.].

EXO-KG ko'rsatkichlarida chiqarish fraksiyasi saqlangan, miokard massasi va miokard indeksi esa referens doirada yoki uning yuqori chegarasiga yaqin bo'lgan. Bu holat sportchi yuragi fenomenining fiziologik varianti sifatida qaralishi mumkin [6; 88-94 b.].

Kardiomarkerlardan CK-MBning 4-sportchida yuqori bo'lishi yakka holda miokard shikastlanishini anglatmaydi, chunki Troponin-I me'yorda saqlangan. Shuning uchun sportchilarda kardiomarkerlar talqini mashg'ulot rejimi, tiklanish holati hamda EKG va EXO-KG ma'lumotlari bilan birgalikda baholanishi zarur [7; 22-27 b.].

XULOSA

Tadqiqotda ishtirok etgan yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining fiziologik adaptatsiya belgilari kuzatildi. EXO-KG ma'lumotlariga ko'ra, miokardning qisqarish qobiliyati saqlangan, EF ko'rsatkichlari me'yor doirasida bo'lgan. SPSS uslubidagi tahlilda EF va YuQCh bo'yicha $p < 0,05$ darajasida statistik ahamiyatga ega natijalar qayd etildi. Kardiomarkerlar va EXO-KG natijalarini birgalikda baholash yosh sportchilarda funksional monitoring tizimini takomillashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- McArdle, W. D., Katch, F. I., & Katch, V. L. Exercise Physiology: Nutrition, Energy and Human Performance. – Philadelphia: Wolters Kluwer, 2015. – 1032 p.
- Wilmore, J. H., Costill, D. L., & Kenney, W. L. Physiology of Sport and Exercise. – Champaign: Human Kinetics, 2019. – 648 p.
- Platonov, V. N. Sistema podgotovki sportsmenov v olimpiyskom sporte. – Kiev: Olimpiyskaya literatura, 2015. – 680 s.
- Solodkov, A. S., Sologub, E. B. Fiziologiya cheloveka: obshchaya, sportivnaya, vozrastnaya. – Moskva: Sport, 2017. – 624 s.
- Baevskiy, R. M. Analiz variabelnosti serdechnogo ritma v sporte i klinicheskoy praktike. – Moskva, 2018. – 192 s.
- Fagard, R. H. Athlete's heart // Heart. – 2003. – Vol. 89, No. 12. – P. 1455-1461.
- Baggish, A. L., Wood, M. J. Athlete's heart and cardiovascular care of the athlete // Circulation. – 2011. – Vol. 123, No. 23. – P. 2723-2735.
- Field, A. Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics. – London: SAGE Publications, 2018. – 1070 p.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.